

СТРУКТУРА ИНДУСТРИЈСКЕ ПРОИЗВОДЊЕ У СРБИЈИ НАКОН 2000-ТЕ

THE STRUCTURE OF INDUSTRIAL PRODUCTION IN SERBIA AFTER 2000

Владимир Ристановић¹

Висока школа за пословну економију и предузетништво, Београд,
Србија

Сажетак: Циљ рада је да прикаже структуру индустријске производње у Србији. У раду ће бити анализирани структура индустријске производње, карактеристике прерађивачке индустрије и конкурентске позиције појединих сектора индустрије. У анализи су коришћени подаци Републичког завода за статистику, а за калкулације званична међународна методологија. Структура индустријске производње и извоза индустријских производа од 2000-те године показује ниске компаративне предности индустрије и конкурентске позиције индустријских производа у светским оквирима. Неповољна структура индустријских производа утицала је на неповољан асортиман извоза, што је довело до продубљивања дефицита у спољнотрговинској размени. Структура извоза индустријских производа ниске технолошке интензивности, ресурса и радноинтензивних производа не доприносе привредном расту у дугом року. Узроке екстерне неравнотеже треба тражити у одсуству адекватне стратегије индустријске производње и пребрзој либерализацији спољнотрговинских токова.

Кључне речи: реални сектор, структура индустрије, НАЦЕ, извоз индустријских производа

Summary: The aim of this paper is to show the structure of the industrial production in Serbia. The work will be analyzed in the structure of industrial production, the characteristics of the manufacturing industry and the competitive position of individual industry sectors. The analysis used data from the Republic Statistics Office and for calculations the official international methodology. The structure of industrial production and exports of industrial products from 2000 shows a low level of comparative advantages of the industry and the competitive position of industrial products in the world. Unfavorable structure of industrial products has led to an unfavorable range of exports, leading to a deepening deficit in foreign trade. The structure of exports of industrial products of low technological intensity, resources, and labor-intensive products do not contribute to economic growth in the long term. The causes of external imbalances should be sought in the absence of an adequate strategy of industrial production and the fast liberalization of foreign trade flows.

Keywords: real sector, structure of industry, NACE, exports of industrial products

1. УВОД

Често пута се транзициони процес квалификује као процес трансформације којим се подиже ниво ефикасности привреде и тако

¹ vmristanovic@gmail.com

стичу високе користи од пораста продуктивности, јер се очекује да ће нови ефикаснији приватни сектор заменити неефикасан државни сектор. Међутим, у српској привреди исказао је онај други, неповољнији ефекат – све више неефикасних и неконкурентних предузећа доводили су до пада привредне активности и раста незапослености. Са светском економском кризом погоршан је, ионако, неповољан пословни амбијент – одсуство домаћих и страних инвестиција, празна државна каса, презадуженост, неповољна кредитна активности и великивдан реални сектор. Предузећа која су пословала током првих транзиционих година, либерализованог тржишта и јаке конкуренције, или су постала неефикасна или су престала да постоје са ударима светске кризе. Бојнец и Хавиер ([2], стр. 198) анализирајући транзиционе земље показали су да је, у условима непрофитабилне и неефикасне пословне и привредне активности, већи број угашених од броја новооснованих предузећа кобан за економију, посебно уколико се не отварају ефикаснија а гасе неефикасна предузећа.

Здрава економија бележи раст продуктивност рада тако што остварује бржи раст индустријске производње него што је раст броја запослених радника. У српској индустрији слика је супротна – неповољна. Растућа продуктивност у укупној индустрији, као и висока продуктивност рада у прерађивачкој индустрији, последица су драматичног пада броја запослених. И поред тога, у првим годинама транзиције животни стандард радника је растао динамично. Снови су постали јавна! Смањује се број запослених, односно расте број незапослених а повећавају се зараде!?! Зараде су расле у динарима, али и у еврима, због фиксног курса евра. Еуфорична ситуација нереалних зарада (праћена растућим увозом робе широке потрошње) и привидан раст животног стандарда морали су се једног тренутка вратити као бумеранг. Раст зарада бележен је све до кризне 2009. године када је у низу месеци бележен негативан раст (пад) зарада. Политичари су добили нови мандат, а економија западала у све дубљу екстерну неравнотежу. Истовремено, незапосленост није увек пратила привредну активности ([5], стр. 381), јер је с почетка транзиције у већој мери била условљена брзом приватизацијом (шок терапијом). Негативни ефекти кризе успоравали су привредну активност што се јасно огледало кроз пад индустријске производње.

Неповољна структура индустријске производње сужавала је извозни асортиман. Високо учешће природних ресурса и сировина и ниско-технолошки интензивних производа чинили су српску економију неконкурентном. Недовољним улагањима у производне

процесе, технологију и иновације није се могло до раста БДП-а. Басу и Дас ([1], стр. 13) показују да су управо вештине и технологија најзначајни за унапређење структуре производње, привредни раст и раст животног стандарда. Међутим, Srholecy ([8], стр. 3) наглашава да специјализација само у сектору високе (*high-tech*) технологије нужно не мора давати позитивне ефекте, јер ефекат преливања изостаје и настају уска грла у индустрији.

Рад се састоји из четири целине. Након увода, следе делови који приказују прилике у индустрији. Ту ће бити предочене структура и основне одлике индустријске производње и њене компаративне предности. Наредним делом биће издвојени сектори у индустрији које одликују различити степени технолошке интензивности производног процеса и њихов удео у укупном извозу. Коначно, у закључном делу следе прагматична разматрања.

2. ТРАНЗИЦИЈА У ИНДУСТРИЈИ ИЛИ ИНДУСТРИЈА У ТРАНЗИЦИЈИ

Процес транзиције дуго времена тумачен је као процес трансформације привреде са централним уређењем у привреду са тржишном економијом. Погрешан приступ био је везиван само за ограничен број земаља у развоју – земље у транзицији. Проблем је закомпликован чињеницом да је погрешно тумачење долазило управо од релевантних међународних институција. Међутим, како је процес транзиције карактеристичан за сваку земљу, без обзира на систем уређења, а у коме земља ангажује све расположиве ресурсе како би достигла потенцијални аутпут – пуну упосленост фактора производње, онда је уследила исправка. Исправка у тумачењу процеса транзиције није била суштинска већ козметичка, а огледала се у новом називу земаља – економије у настајању (шта год то значило!).

Трансформација економије у великој мери негативно је погодила све мање развијене привреде и привреде без подршке развијених земаља. Утицај неповољних кретања континуирано је продубљивао општу неравнотежу у економији. За последицу, све земље, па и Србија, суочавале су се са успоравањем привредне активности и растом незапослености. Унутрашњу неравнотежу пратила је екстерна неравнотежа, тако да је дефицит ишао под руку, као по правилу, са режимом фиксног девизног курса, тј. прецењеном националном валутом. Нужно, следило је дефлаторно прилагођавање – додатан пад привредног раста, раст незапослености и пад животног стандарда грађана.

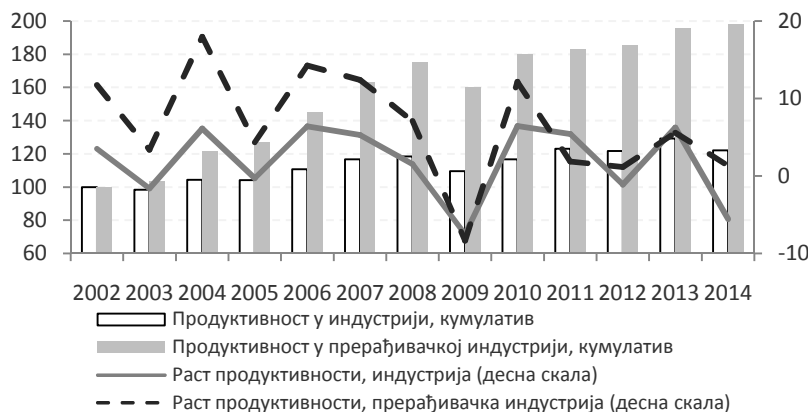
Највећи проблем за српску економију је у томе што и у периодима када је БДП бележио раст долазило је до раста незапослености, мерено било преко Акете о радној снази (АРС) било формално. Привреда Србије је све до кризе бележила високу просечну годишњу стопу привредног раста од 5,7%, али и поред тога имала високу незапосленост. Незапосленост је у периоду 2001-2013. година расла по просечној годишњој стопи од 0,6%, док је запосленост падала далеко брже, по просечној годишњој стопи од 1,9% ([7], стр. 4).²

Кретање привредне активности најбоље одражава индустрија. У годинама након 2000-те индустријска производња бележила је нестабилне и не тако високе стопе раста. Чак у неким годинама бржи раст бележила је прерађивачка индустрија у односу на укупну индустрију. Оно што свакако забрињава јесте кумулативно низак раст индустријске производње од 0,3% и чак кумулативан пад прерађивачке индустрије од 0,2% (негативан раст, -0,2%) у периоду 2002-2014. година. Овако неповољне стопе раста негативно утичу на продуктивност рада и ново запошљавање. Додатан проблем представља чињеница да је предкризни ниво индустријске производње још увек далеко.

Укупна продуктивност рада у Србији повећана је у периоду 2002-2014. година, и то продуктивност рада у укупној индустрији бележи просечан годишњи раст од 1,8%, док у прерађивачкој индустрији 6,3%. Стопе раста продуктивности у посматраном периоду нису биле убедљиве. Напротив, нестабилан раст индустријске производње и екстерни ефекти утицали су на релативно лош резултат. Висок кумулативан раст продуктивности прерађивачке индустрије (изнад продуктивности укупне индустрије) у посматраном периоду последица је великог смањења запослености у прерађивачкој индустрији за готово 50%. При чему је, и теоретски, смањење запослености уско повезано са смањењем обима индустријске производње.

² Према званичним подацима формалне (не)запослености, број запослених у Србији у периоду 2003-2014. година смањен за око 270 хиљада, док се број регистровано незапослених повећао за око 35 хиљада. Дакле, ради се о веома неповољном тренду у посматраном периоду. Подаци за 2012. годину показују да је у Србији у највећем проблему популација становништва са средњом стручном спремом пошто чине скоро 60% свих запослених, посматрајући квалификациону структуру запослених, али истовремено и 2/3 од укупно незапослених лица, посматрајући структуру незапослених.

Графикон 1.: Продуктивност рада у индустрији

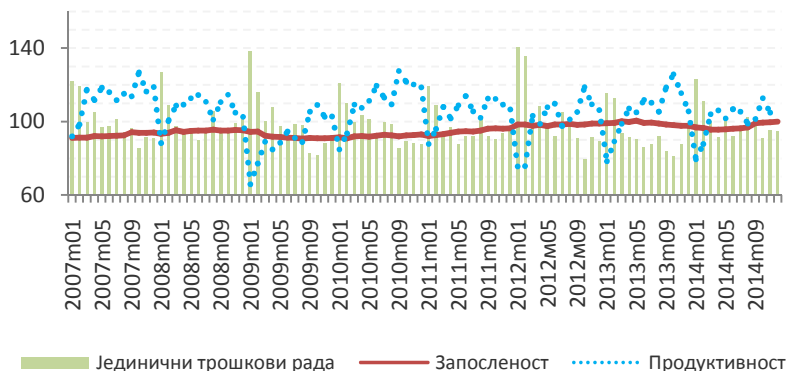

Извор: подаци РЗС, прорачуни аутора

Месечни подаци уназад пар неколико година (јануар 2007 – децембар 2014) јасно показују да је унутар српске индустрије сектор прерађивачке индустрије погоршао своје конкурентске позиције. Иако би, на први поглед, посматрајући јединичне трошкове рада и/или продуктивност рада, могли рећи да је ситуација задовољавајућа реална слика је далеко од тога. Наиме, јединични трошкови бележе смањење (расте трошкова конкурентност) и то би било задовољавајуће да сектор прерађивачке индустрије бележи растућу продуктивност рада (и то, изнад реалних бруто зарада). Међутим, у посматраном периоду продуктивност рада стагнира и то као последица драматичног смањења запослености у овом сектору привреде. Ефекти светске економске кризе утицали су негативно на индустријску производњу, што се одразило на (кумулативан) пад физичког обима у прерађивачкој индустрији само у периоду 2008-2012. година од 14,9% (посматрано према годишњим подацима).³

³ Овакве околности директно су утицале на мањи прилив страних директних инвестиција последњих година. Ранији подаци ([6], стр. 98) показују да је сектор електропривреде бележио више јединичне трошкове у поређењу са земљама из окружења (Румунија, Бугарска), што је имало за резултат њихов већи прилив страних инвестиција у том сектору привреде.

Графикон 2.: Прерађивачка индустрија, индекси

Извор: подаци РЗС, прорачуни аутора

Шта је заправо стварни узрок овако лоше слике у српској индустрији? У првим годинама транзиције српске економије еруптиван раст зарада није био праћен одговарајућим растом реалног сектора (индустрије). Површна приватизација давала је почетне позитивне ефекте и у индустрији (мада више у секторима услуга и финансија), али је зато континуирано растао животни стандард *радника*. Еуфорична ситуација и привидан раст животног стандарда морали су једног тренутка да се врате као бумеранг. Као по лошем обичају, проблеми (нераеално високих зарада) нису дошли сами већ су доживели ерупцију са надлазећом кризом. У периоду 2001-2008. година реалне нето зараде су расле по просечној годишњој стопи од 13,7%. Тај раст је бележен не само у динарима већ и у еврима (или са 100 на 400 евра), што се са либерализацијом трговинских токова, и у режиму фиксног девизног курса (прецењене националне валуте), негативно одразило на растући дефицит у робној размени. (Ко још не би искористио шансу увоза аутомобила, куповине беле технике, туристичких путовања у иностранство...?) Тако висок раст реалних зарада није имао довољно снажну подршку – ниже стопе раста привреде и нижа продуктивност рада нису могли дуго да издрже овакав притисак на економију. Док су креатори економске политике економске мере спроводили за интересе политичара (и у корист јавног сектора) јединични трошкови рада у индустрији су расли и чинили индустрију неконкурентном. Отуда не изненађује нижи ниво страних директних инвестиција, од очекиваног! Због тога је у већини сектора индустрије изостало технолошко унапређење, чиме је изгубљена компаративна предност и конкурентска позиција српске индустрије.

Овакав приступ, заједно са негативним ефектима светске кризе, имао је за резултат успоравање економске активности, посебно у реалном сектору. Одсуство ликвидности привреде, без адекватних подстицаја, угушило је реалан сектор привреде који није био у могућности да подигне привредну активност на предкризни ниво.

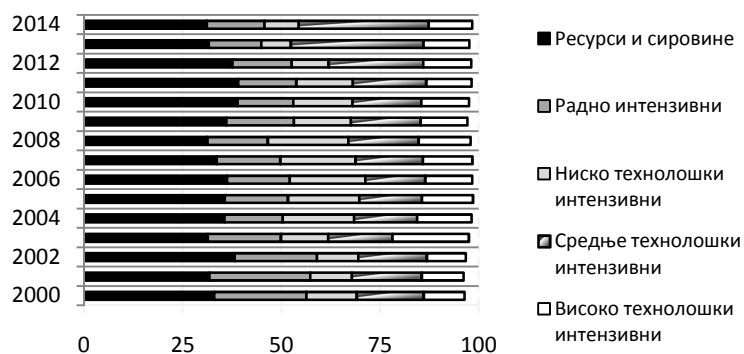
3. АСОРТИМАН ИНДУСТРИЈСКЕ ПРОИЗВОДЊЕ И ИЗВОЗА

Отварањем економије значајно је повећана размена Србије са светом. Континуиран раст спољнотрговинске активности српске привреде (номинално повећан скоро шест пута) током посматраног периода, 2001-2014. година, био је праћен растућим дефицитом трговинског биланса. И то представља велики проблем са становишта екстерне равнотеже. Висок дефицит био је, и данас јесте, последица бржег раста увоза од раста извоза. Почетком посматраног периода био је узрокован брзом либерализацијом, а крајем посматраног периода неповољном структуром производње. То је утицао на продубљивање ионако високог дефицита. Укупна размена Србије са светом имала је боље перформансе у 1989. години него након отварања привреде последњих 15 година. Иако, и тада у дефициту (7,3%), почетком 2000-их година Србија је достигла дефицит од 50% (2001. 42,47%, 2002. 46,02%, 2003. 46,13%, 2004. 50,63%), што одражава значајан губитак конкурентности целокупне економије на светском тржишту. А онда су наступили негативни ефекти светске економске кризе са домино ефектом – пад иностране тражње, смањење прилива инвестиција, одсуство кредитних пласмана, неликвидност тржишта, утицали су на пад привредне активности, што је довело до смањења животног стандарда, односно смањења зарада, то је даље утицало на пад личне потрошње, а уз смањење јавне потрошње долази до смањења агрегатне тражње и коначно пада аутпута. И не само то! Снажна конкуренција и неповољан пословни амбијент гушили су застарелу индустрију и погоршавали њену структуру, уз постепено губљење компаративних предности.

Структура српске привреде и производног асортимана је веома неповољна јер, у условима брзог технолошког напретка, Србија располаже више природним и физичким ресурсима, него капиталним ресурсима. Према концепту факторске интензивности ([9]), Србија се сврстава међу земље које су специјализоване за производњу производа који у свом садржају поседују више природних импута (физичког рада и природних ресурса) и мање

производних импута (људских ресурса и технологије). Тиме је Србија ускраћена за бржи привредни раст.

Графикон 3.: Факторска интензивности индустрије

Извор: подаци РЗС, прорачуни аутора

У периоду 2000-2014. година структура робног извоза у српској привреди није се значајно променила, не толико да би довела до унапређења конкурентских позиција српске привреде на светском тржишту. Током посматраног периода (графикон 3), највеће је учешће природних ресурса у структури робног извоза са око једном трећином укупног робног извоза. Истовремено, повећано је учешће технолошки интензивних производа (раст са 40,1% у 2000. години на 52,7% у 2014. години), највећим делом на уштрб радно интензивних производа (пад са 23,4% у 2000. години на 14,6% у 2014. години). Код технолошки интензивних производа раст учешћа у извозу имају средње-технолошки производи, пад бележе ниско-технолошки интензивни производи, док високо-интензивни производи у посматраном периоду учествују са између 10 и 14% у укупном робном извозу (са изузетком 2003. године када је то учешће износило 19,4%). У 2013. години српска привреда је значајно повећала учешће средње-технолошки интензивних производа (на 33,6% укупног извоза) унутар структуре робног извоза захваљујући расту наруџбина производа из група Машине, Опрема и Путнички аутомобили. То је уједно највеће забележено учешће ове групе производа. У 2014. години забележен је благи пад учешћа на 32,9%, што је и даље веома висок проценат заступљености у извозу.

У 2014. години структура робног извоза показује да се српска привреда, са аспекта технолошке интензивности производа, суочила са побољшањем конкурентских позиција у односу на 2000. годину, пошто је повећано учешће производних категорија које могу

обезбедити привредни раст, у средњем року, и у будућности унапређивати конкурентност домаће производње (средње-технолошки и високо-технолошки интензивних производа). Смањено је учешће природних ресурса и сировина, радно-интензивних производа и ниско-интензивних производа (са 69,1% из 2000. године на 54,4% у 2014. години), али је оно и даље високо што утиче на већи обим производње производа нижих фаза прерада и *low-tech* производа.

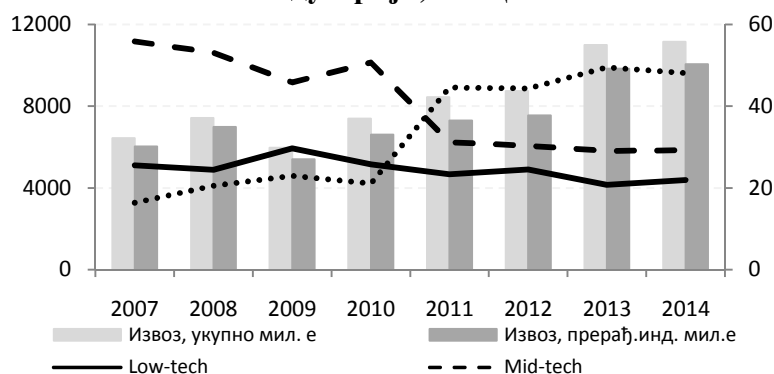
У поређењу са другим земљама ([10]) уочљиво је да је удео високо-технолошки интензивне производње у Србији далеко испод светског просека. При томе, у Србији је тај удео задржан и поред кризе, док је у свету забележен драматичан пад (са 24,5% у 2000. години на 17% у 2014. години). Највећи пад удела *high-tech* производње, у посматраном периоду, имале су земље са високим дохотком (са 25,3% на 16,4%), благи пад земље са средњим дохотком (са 20,6% на 18,8%), док се код земаља са ниским дохотком тај удео повећао (са 2,2% на 5,5%). Највећи раст удела високе технологије бележиле су брзорастуће економије Кина (са 19% на 27%), Казахстан (са 3,6% на 36,9%) и Азербејџан (са 4,6% на 13,4%). Филипини и Сингапур су земље са највећим учешћем високих технонологија у производним процесима (и преко 50%), али бележе драматичан пад, са 72,6% на 47,1%, односно са 62,8% на 47%. Код развијених земаља највећи пад учешћа забележен је у Великој Британији (са 32,4% на 7,6%), Финској (са 27,4% на 7,2%), САД (са 33,8% на 17,8%), Јапану (са 28,7% на 16,8%), али не и Немачкој (пад са 18,6% на 16,1%).

Током посматраног периода сектор 0 и сектор 4 издвајају се као најзаступљенији у српском извозу. Од 2007. године придружује им се сектор 1, од 2009. године сектор 8, а од 2013. години и сектор 2. Слика у секторима прерађивачке индустрије је незадовољавајућа. Једино сектор 8 последњих година остварује задовољавајуће резултате. Испод су сектор 6 и сектор 7, док далеко заостаје сектор 5. Највише забрињава позиција седмог (најсофистициранијег) сектора и уједно ниска конкурентност сектора 7, што је последица употребе застареле технологије и опреме, као и одсуства нових техничко технолошких решења у производним процесима.

Од почетка транзиције до 2009. године прерађивачка индустрија је имала удео у извозу и преко 90%, док је у наредним годинама у благом опадању. У посматраном периоду порастао је (троструко) удео *high-tech* производа и у 2013. и 2014. години достигао је скоро 50% укупног извоза прерађивачке индустрије. Са

друге стране, смањен је удео *mid-tech* (двоструко) и *low-tech* (за 5 процентних поена) производа.

Графикон 4.: Технолошка интензивности у прерађивачкој индустрији, НАЦЕ

Извор: подаци РЗС, прорачуни аутора

Посматрано према појединим гранама прерађивачке индустрије, у посматраном периоду, највећи раст бележе високо технолошки интензивне гране прерађивачке индустрије Производња моторних возила и приколица и Производња осталих саобраћајних средстава. Управо је то утицало на висок раст извоза у 2013. и 2014. години. Значајан пад средње технолошки интензивних производа прерађивачке индустрије највећим делом је последица пада производње неколико грана прерађивачке индустрије: Штампање и умножавање аудио и видео записа, Производња кокса и деривата нафте, Производња производа од гуме и пластике и Производња производа од неметалних минерала. Ниско интензивне гране прерађивачке индустрије бележе благи пад и то због пада у гранама Производња дуванских производа и Производња текстила.

Као што анализа показује, српска привреда остварује компаративне предности код група производа: примарни производи и производи нижих фаза прераде. Извоз заснован на производима из ових група и сектора (ресурси и радно-интензивна индустрија), по правилу, не представља основ за дугорочни и одржив привредни раст и развој.

У економској литератури, привредни развој подразумева структурне промене, али је нужно и важно анализирати структурне карактеристике земље. У складу са тим потребно је ангажовати распосложиве капацитете у што виши технолошко интензиван производни процес. При томе, специјализација у *high-tech* индустрији, по речима Srholec ([8], стр. 14) не значи и бржи

привредни раст. Заправо, ефекат преливања може се очекивати само уколико се истраживања и развој (Р&Д) не ограниче на уска грла уместо на интензивност индустрије уопште.

Када анализу проширимо на анализу откривених компаративних предности (РЦА) добијају се још прецизнији закључци о секторима и групама производа где српска економија остварује предности у односу на конкуренцију. Шири анализа, анализа 50 група производа са највећим учешћем у робној размени, показује да се последњих година повећава број производа са позитивним РЦА, где Србија бележи компаративне предности. У 2013. години забележено је 37 група производа са позитивним РЦА и свега 13 група производа са негативним РЦА, што је најбољи резултат од 2001. године.

Посматрано по секторима привреде, српска економија има највише група производа са компаративним предностима у сектору б (Израђени производи сврстани по материјалу) и сектору 0 (Храна и живе животиње). Одмах иза су сектор 9 (Разни готови производи), сектор 7 (Машине и транспортни уређаји), па и сектор 5 (Хемијски и сл. производи, нигде непоменути). То показује да се шансе за међународну конкурентну тржишну утакмицу требају тражити у прерађивачкој индустрији. Остаје само питање, колико ће пажње да се посвети технолошко интензивнијим производним процесима, који гарантују привредни раст у средњем року.

Као што се могло уочити, сиромашан извозни асортиман чини српске производе неконкурентним на европском тржишту, а као последица тога имамо неповољно тржишно учешће⁴ српских производа на тржиштима главних спољнотрговинских партнера. Забрињавајуће је што такав тренд траје низ година. Генерално посматрано, српски извоз чини свега 0,5% светског извоза у 2013. години. Од тога, чак 92,8% производа из извоза завршило је на европском конитнету. Највећа ограничења српским производима код изласка на развијена тржишта представљају квалитет, одсуство стандарда, недовољне количине и дистрибуција.

Традиционално, српски производи показују висок ниво конкурентности на тржиштима замаља Балкана (бившим југословенским републикама Црној Гори, Босни и Херцеговини и Македонији). То су углавном тржишта са сличним карактеристикама и склоностима потрошњи, сличним језиком и културом, обичајима и

⁴ Тржишно учешће је индикатор извозне конкурентности привреде. Он показује да ли је раст или пад извоза резултат побољшања/погоршања извозне конкурентности привреде и/или је то последица повећања/смањења извозног тржишта, а израчунава се преко Фишерове формуле ([3]).

навикама. Слично, високо учешће српски производи имају на тржишту Хрватске и Словеније. Повећано је тржишно учешће и у земљама из окружења, чланицама ЕУ, Румунији и Бугарској (отуда расте удео извоза српске робе у земље ЕУ са 56% на 62,8% у посматраном периоду). Од развијених земаља, по тржишном учешћу српских производа издвајају се тржишта у Италији и Немачкој, док у осталим земљама чланицама ЕУ нама значајнијег повећања тржишних учешћа. Међутим, посматрано са друге стране, из дворишта рецимо Немачке и Италије, учешће српских производа у укупном њиховим увозу је веома ниско. Готово да се мери у промилима! Код ових земаља апсорпциона моћ њихових тржишта је велика, па је конкуренција снажније изражена, те дају мале шансе српским производима. Отуда, и најмања промена у склоности потрошњи код ових земаља значајно утиче на тражњу за нашим производима. Еклатантан пример је светска економска криза –пад укупне потражње, па и иностране, ових земаља неповољно се одражава на српски извоз. Често се у јавности може чути да са опоравком ЕУ следи раст српског извоза! Да ли је то тржиште ЕУ једино на које је могуће пласирати производе, и поред чињенице да је удео наших производа у њиховом увозу веома низак?

Све до 2013. године погоршавано је агрегатно тржишно учешће српских производа код 15 највећих спољнотрговинских партнера, што је последица сужавања извозних тржишта (због ефеката кризе) али не и погоршања конкурентности производа. Важан детаљ је смањење учешћа укупног српског извоза на европском континенту (са 96,4% у 2008. години на 92,8% у 2013. години), али и ширење извоза на америчко и азијско тржиште, где је већа потражња за нашим производима, повољан пласман и слабија конкуренција.

4. ЗАКЉУЧНА РАЗМАТРАЊА

Колективно наслеђе довело је српску економију до озбиљних структуралних проблема. Најзапаженији су нестабилан раст БДП-а, раст незапослености, одсуство подстицајне пореске политике и мањак (домаћих и страних) инвестиција. Ниска привредна активност је узрочник дугогодишње високе незапослености, што је било посебно изражено током кризе. Рецесиони ефекти, обично праћени ниском инфлацијом (а у поодмаклој фази кризе и са дефлацијом), узроковале су пад потенцијалног аутпута и погоршање производног асортимана. Проблем у Србији потиче из процеса трансформације привреде у тржишну економију, а произилази из свеобухватне

либерализације и брзе приватизације – „шок терапија“. Овај процес у Србији додатно је подржан малициозним ставовима интересних група, нестручним креаторима економске политике и непотизмом. Томе треба придодати занемаривање конкретнијег индустријског развоја и извоза у усвојеним стратегијама развоја, које су своје постулате заснивали на страним великим компанијама, запостављајући националне интересе домаћих (малих, средњих и великих) предузећа. Затварање бројних предузећа смањило је расположиве производне капацитете. Са успоравањем потенцијалног раста привреде остали смо без актуелног раста привреде, па и ангажовања неупослених капацитета. Током посматраног периода није било отварања нових производних погона, највише због макроекономске неизвесности, па није било простора ни за отварање нових радна места.

Неповољна структура производње аутоматски се осликава на сиромашан асортиман извоза. Неконкурентни производи нижих фаза технолошке интензивности одликују српски извоз. Такав асортиман не може бити гарант одрживог раста. Савремени технолошки процеси и више фазе технолошке интензивности рецепт су за унапређење привреде у дугом року.

Унапређење националне привреде огледа се у способности постизања тржишног успеха кроз непрекидна прилагођавања, али истовремено захтева спремност целокупног друштва да се прилагоди функционисању глобалног тржишта. Тај процес није безболан, захтева многа прилагођавања и промене. Рационална употреба расположивих ресурса, одговарајуће мере економских политика, ефикасно пословање и коришћење тренутних компаративних предности морају бити усмерени на нове специјализоване производе, процесе диференцираних и технолошки интензивних производа како би се одолело конкуренцији и како би се будуће инвестиције реализовале на најприхватљивији начин.

Дугорочно решење мора бити производња средње и високо-интензивних производа како би се обезбедио бржи привредни напредак и већа конкурентност привреде. Подстицање истраживачких и развојних пројеката усмерених на примену продуктивнијих технолошких решења, као и континуирани процес образовања и примена иновација требају имати за циљ већи степен прилагођавања тржишним променама. Једино на тај начин српска привреда може превазићи велики технолошки геп за светом и постати препознатљива привреда, те уједно побољшати позиције на листама међународних институција.

5. ЛИТЕРАТУРА

1. Basu, R.S. and Das, M. (2011) *Export structure and economic performance in developing countries: evidence from nonparametric methodology*, United Nations conference on trade and development, Policy issues in international trade and commodities, Study series No. 48.
2. Voјenc, Štefan & Ana Xavier, 2004, Entry and exit in transition economies: the Slovenian manufacturing sector. *Post-Communist Economies*, 16, 2, 191-214.
3. IMAD (2007) *Development Report*, Institute of Macroeconomic Analysis and Development, Ljubljana, Slovenia
4. Michalsk, В (2012) *Technological intensity of international trade. The case of the second-tier Asian Tigers*, University of Wrocław
5. Огњеновић, К. и Бранковић, А. (2012) Job creation and employment in a time of crisis. U Andrade, João Sousa et al. (urednici), *Managing Structural Changes: Trends and Requirements*, 375-396. Coimbra: Faculty of Economics of the University of Coimbra.
6. Ристановић, В. (2007) *Конкурентност привреде Србије 2006*, Републички завод за развој.
7. Ристановић, В. и Барјактаревић, С. (2014) *Динамика тржишта радне снаге у Србији*, *Економски погледи* 3-2014.
8. Srholec, М (2005) *High-tech exports from developing countries: A symptom of technology spurts or statistical illusion?*, TIK Working Papers on Innovation Studies
9. UNCTAD (2002) *Trade and Development Report*, United Nations, New York, Geneva
10. <http://data.worldbank.org/indicator/TX.VAL.TECH.MF.ZS/countries>
11. [http://ec.europa.eu/eurostat/statistics-explained/index.php/Glossary:Statistical_classification_of_economic_activities_in_the_European_Community_\(NACE\)](http://ec.europa.eu/eurostat/statistics-explained/index.php/Glossary:Statistical_classification_of_economic_activities_in_the_European_Community_(NACE))
12. <http://unstats.un.org/UNSD/class/intercop/training/ece13/ac258-Bk4-e.PDF>
13. www.ekonomskeanalize.com
14. www.stat.gov.rs

Рад је примљен: 27.10.2015.

Рад је прихваћен за штампање: 08.12.2015.